

SOSYAL GÜVENLİK GEREKLİ Mİ?

ODTÜ İşletme, Glokal Dergisi, Bahar 2006

Yıldırım Koç

Hastalandınız veya başınızdan bir kaza geçti. Cebinizden para verip mi muayene olacaksınız; yoksa, devletin kendisi veya bir birimi, sizi parasız muayene mi edecek? İlaçları nasıl alacaksınız? Devlet veya bir kurum bu ilaçları size parasız mı verecek; yoksa ilaç parasının bir bölümünü "kullanıcı katılımı" adı altında sizden isteyecek mi? Ya da doğrudan eczaneye girip, parasının tamamını verip mi ilaçlarınızı alacaksınız?

Bugün ODTÜ'de öğrenciyken başınıza gelebilecek riskler bunlar. Ancak çalışma hayatına atıldığınızda ve yaşınız ilerlediğinde, ortaya başka sorunlar çıkabiliyor ve hatta bunların çıkacağı kesin.

Ömrünüz yeterse, mutlaka yaşlanacaksınız; çalışma gücünüz azalacak ve belki de tamamıyla çalışamaz duruma düşeceksiniz. Ya da artık çalışmaktan sıkılacaksınız; bir süre de kafanızı dinlemek isteyeceksiniz.

İşyerinde çalışırken bir iş kazasına uğrayabilirsiniz. Meslek hastalığına yakalanmak da bir olasılık. Meslek hastalığı ille ve yalnızca madende veya kimyasal maddeler üreten bir fabrikada çıkmaz. Belki tüm gününüzü uygun olmayan bir iskemlenin üzerinde bilgisayarın önünde geçirdiğinizde bel sorunlarınız çıkacak. Belki sakatlanacaksınız.

Siz veya eşiniz hamile kalacak; bebeğiniz olacak.

Hastalıkta, yaşlılıkta, sakatlıkta, iş kazası ve meslek hastalığında, analıkta hem çalışma ve para kazanma gücünüzü yitireceksiniz; hem de ortaya ek masraflar çıkacak.

Gelir kaybınızı ve ek giderlerinizi kim karşılayacak?

Ölüm kaçınılmaz son. Peki, eşiniz çalışmıyorsa ve çocuklarınız daha eğitim yaşındaysa, onlara kim bakacak?

İşsiz kaldınız ve bir türlü yeni iş bulamıyorsunuz. Nasıl geçineceksiniz?

Yaşlandınız ve bakacak kimseniz yok. Alışverişe çıkamıyorsunuz. Yemeğinizi yapamıyor, bulaşığınızı ve çamaşırınızı yıkayamıyorsunuz. Bu konularda size yardımcı olması için bir kişi çalıştıracak paranız da yok. N'olacak?

Bugün gençken ve öğrenciyken sizlere çok uzak gelen bu risklerin, birkaç yıl sonra başınıza gelmeye başlama olasılığını gözardı etmeyin.

Bu riskler gerçekleşirse, geçmişte aşiret, boy-soy ilişkileri önemliydi. Ancak bunlar günümüzde büyük ölçüde çözüldü. Aile içi dayanışmaya güvenebilirsiniz. Ama nereye kadar? Konu komşunun yardımını da yetersiz ve sınırlı sürelidir. Bir dini cemaate kapılanıp oradan destek ve yardım beklemek de pek işe yaramaz. Yardımsevenler Derneği türü gönüllü kuruluşların katkıları da her açıdan sınırlıdır.

O zaman bugünden kıyıya para koymak mı gerekli?

19. yüzyılda insanlar önce böyle yapmışlar. Kendileri tasarruf yapmaya çalışmışlar. Yardımlaşma sandıkları kurup, paralarını burada biriktirmişler. Bazen yardımlaşma

sandığının muhasebecisi paraları alıp kaçmış. Bazen sandıktan verilen borçlar geri dönmemiş; sandık çökmüş.

Bu gelişmelerden en çok işçiler etkilenmiş; çünkü işçi ancak çalıştığı sürece ücret biçiminde gelir temin edebilen insandır. İşçiler de yardımlaşma sandıkları kurmuşlar. Yardımlaşma sandıklarında her katılımcının kendi hesabı varmış ve öldüğünde ancak kendi özel hesabında biriken para, çoluk çocuğuna verilirmiş.

19. yüzyılın sonlarında Almanya'da ilk sosyal güvenlik kuruluşu oluşturulmuş. İşçilerden her ay belirli bir para kesiliyormuş; ancak işçilerin yanı sıra, işçileri çalıştıran işverenler de işçileri için para yatırmaya başlamışlar. Ayrıca, yatırılan paralar kişisel hesaplarda toplanmamış; bir havuzda biriktirilmiş. Örneğin, hastalık sigortası sandığında, hiç hastalanmayan işçinin kendisinin ve işverenin işçisi adına yatırdığı paralar sandığa kalmış. Buna karşılık, hastalığı önemli olan ve uzun süre tedavi edildiği için kendisinin yatırdığı ve kendisi adına işvereni tarafından yatırılan para yetmediğinde, işçinin tedavisi kesilmemiş. Giderler havuzdan karşılanmış.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ise sosyal güvenliğin finansmanına devlet de prim ödeyerek katılmaya başlamış. 1970'ler geldiğinde bazı ülkelerde sosyal güvenliğin tüm giderleri, devletin topladığı vergilerle finanse ediliyormuş.

Sosyal güvenlik, yukarıda belirtilen riskler gerçekleştiğinde, kişinin kendi başının çaresine bakmak zorunda kalması yerine, devlete veya devletin denetimindeki bir sosyal güvenlik kuruluşuna güvenebilmesi ve dayanabilmesi demektir. Bir sosyal güvenlik kuruluşu, bu risklerin gerçekleşmesi durumunda çalışamayan kişinin gelir kayıplarının önemli bir bölümünü karşıladığı gibi, ortaya çıkan ek giderlerin de tümünü veya önemli bir bölümünü karşılar.

Sosyal güvenliğin genellikle gözden kaçırılan diğer bir önemi de, bir ulusun oluşmasına yaptığı katkıdır.

Atatürk'ün ifadesiyle, Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Türkiye halkına Türk milleti denir. Türk milleti veya ulusu, farklı kökenlerden ve inançlardan insanlardan oluşur. Bu insanlar, ancak ortak çıkar birliği temelinde ortak bir amaç etrafında birleşebilir. Sosyal güvenlik de bu ortak çıkarın ana dayanaklarından biridir. Samsunlu bir işçi ile Vanlı bir işçi aynı sosyal güvenlik kuruluşuna prim öder; Sivaslı bir hekim, Edirneli bir hastayı tedavi eder. Eskişehirli hastayla Muşlu hasta Ankara'da aynı hastanede yan yana yataklarda yatar. Herkes devlet hastanesinden eşit biçimde yararlanır. Ortak sosyal güvenlik sistemi, ulusun oluşumunda önemli bir görev üstlenir.

Ancak bu sistemde de sorunlar yaşanıyor.

Tıpta büyük ilerlemeler olunca, tedavi masrafları artıyor. İnsan ömrü uzayınca, emekli aylığı ödenmesi gereken süre uzuyor. İnsanların ihtiyaçları artıp çeşitlenince, emekli aylıkları yetmemeye başlıyor; emekliler, aylıklarının artırılmasını istiyor. İşsiz sayısı ve oranı artınca, işsizlik sigortasındaki para yetmiyor.

Bunlara ve daha başka birçok nedene bağlı olarak, sosyal sigortaların finansmanında zorluklar yaşanmaya başlandı. Bazı kişiler, son derece iyi niyetle kurulmuş bu sistemden haksız yere yararlanmak da istediler.

Sosyal güvenlik sistemleri tüm dünyada sıkıntılar yaşamaya başlayınca, ortaya iki seçenek çıktı. Birinci seçenek, ortaya çıkan sorunları, yine sosyal güvenlik anlayışıyla çözmeye çalışmaktır. İkinci seçenek ise, sosyal güvenliği ortadan kaldırarak, herkesin kendi sorunlarını kendisinin çözdüğü veya çözmeye çalışacağı bir sisteme geçmektir.

Yaklaşık son 20 yıldır bu konuda bir tartışma sürüyor.

Avrupa Birliği'nin, ABD'nin, Uluslararası Para Fonu'nun ve Dünya Bankası'nın hükümetlerden talebi, ikinci yöntemin benimsenmesi ve ona uygun hareket edilmesi. Bu amaçla da sosyal güvenlik sistemlerinin tasfiyesi, sadece katılımcıların prim ödediği bireysel emeklilik sisteminin hakim kılınması, sağlık hizmetlerinin özelleştirilmesi için baskı yapıyorlar. Hükümetler de bu baskıya büyük ölçüde boyun eğiyor.

Birçok insan ve kuruluş ise, sosyal güvenlik sisteminin yeni koşullarda ortaya çıkan sorunlarının sosyal güvenlik anlayışı içinde çözümü için çaba gösteriyor ve ikinci yönteme karşı mücadele ediyor.

Bugünkü tartışmaların çözüm biçimi, sizlerin orta yaşlarınıza geldiğinizde, hastalık, iş kazası, meslek hastalığı, yaşlılık, sakatlık, ölüm, analık, işsizlik, bakıma muhtaç olma gibi risklerle karşılaştığınızda ne tür bir muameleyle karşılaşacağınızı belirleyecek.

Dilerim, yaşınız 40'ları ve 50'leri bulduğunda ve başınıza bir dert geldiğinde, çaresizlik içine düşmezsiniz ve büyük sıkıntılar yaşamazsınız. Size bir lütuf olarak değil, bir hak olarak koruma sağlayacak güçlü bir sosyal güvenlik sistemi işliyor olur. Halkımızın çok güzel bir ifadesiyle, namerde muhtaç olmazsınız.